

ՀԱՅՈՑ ՅԵՂԱՍՊՈՒԹՅԱՆ ԹԵՄԱՆ ԻՍՊԱՆԱԿԱՆ ԱՐՁԱԿՈՒՄ

1880-1914թթ. ընթացքում ամբողջ արևմտյան աշխարհում առաջացան սոցիալական և մշակութային խորը փոփոխություններ: Այն կարելի է կոչել դարավերջի ճգնաժամ, որի ամենաբնորոշ առանձնահատկություններն էին տեխնիկական և գիտական մեծ առաջընթացը, արդյունաբերական արագ զարգացումը, հասարակական և անարխիկ տեսությունների տարածումը, պոզիտիվիզմի (գործնականություն) և ռացիոնալիզմի (բանապաշտություն) ճգնաժամը, երբ մարդը կասկածում էր՝ գիտությունը և բանականությունը կբավականացնեն քացատրելու և ճանաչելու աշխարհը: Այս մտածողությունն ավելի ուշ վերածվեց էքզիստենցիալիզմի, ըստ որի՝ մարդ էական ստեղծված է մահվան համար, իսկ վերջինս մարդուն անխուսափելիորեն պատճառում է գոյապաշտական տրամություն: Այս փուլն ի վերջո եզրափակվեց Առաջին համաշխարհային պատերազմով:

Առհասարակ քսաներորդ դարն առանձնացավ իր դաժանությամբ, որի ընթացքում, ըստ Իսպանիայի գերագույն դատարանի անդամ Բալտասար Ռեալի, «180 մլն մարդ է կյանքից զրկվել այն դեպքում, երբ բնության արհավիրքներից գոհ է գնացել 24 մլն»¹, իսկ Բարսելոնայի համալսարանի մշակութաբանության պրոֆեսոր, ցեղասպանագետ Ժոան Ֆոխիտլե Ռեիքսաչին 20-րդ դարը որակել է որպես ցեղասպանությունների դար, և որպես այդպիսին «այն թերևս պահպանում է կապը տարբեր կայսրությունների կազմաքանդման գործընթացների հետ»²:

Բայց նախորդ դարին բնորոշ կազմաքանդման ու մասնատման գործընթացը հատկական է նախևառաջ մարդու ներքին աշխարհին ու դրանից սկիզբ առնող հետևանքներին, որոնք մարդուն դարձնում են «ծայրահեղ լարվածության հասած հոգեբանական կառուցվածք, որ թեև ձգտում է պաշտպանվել, պաստպարվել այդ ուժերից և լարվածությունից, ամեն ճիգ ու ջանք գործի է դնում վնասագրծելու, հաղթելու դրանց, բայց ինքը մշտապես գտնվում է փլուզվելու, քանդվելու, ոչնչանալու վտանգի տակ, կանգնած է «ինչպե՞ս ապրել» ճակատագրական հարցի առաջ»³: Մարդու հոգևոր աշխարհի դեկոնստրուկցիան վկայում է մարդկայինից հետևողականորեն օտարացող բանականության մասին և հիշեցնում երկծայր պաթ. մի կողմից՝ այն սկիզբ է դնում մարդու կողմից մարդուն ոչնչացնելու գործընթացին, մյուս կողմից՝ այդ նույն հետևանքը պատճառ է դառնում մարդու «հոգեբանական քայքայման» խորացման, մարդու ներքին ճգնաժամի:

Այս համընդհանուր անկումային տրամադրությունները համակել էին նաև դարասկզբի Իսպանիան ու իսպանացուն, ինչը պայմանավորված էր իսպանամերիկյան պատերազմում իսպանացիների պարտությամբ ու վերջին գաղութնե-

¹ **Գուարչ Գ.**, Հայկական տոհմաժամ, ՀԳՄ հր., Եր., 2005, էջ 7:

² Joan Frigole Reixach, *Cultura y genocidio*, Barcelona, 2003, p. 8.

³ **Էդոյան Հ.**, Շարժում դեպի հավասարակշռություն, Սարգիս Խաչենց, Եր., 2009, էջ 156:

րի կորստով, անկախություն ձեռք բերելու նպատակով Կատալոնիայի ու Բասկոնիայի կողմից մղվող պայքարով, ինչը ոչ միայն սրեց հարաբերությունները երկրի ներսում, այլև ավելի խորացավ քաղաքացիական պատերազմի ընթացքում: Հետևաբար, պատմական այս իրադարձությունները Բասկոնիայում հիմք դրեցին մոտ երեք տասնամյակ տևող սոցիալական ու հոգեբանական ճգնաժամի: Ըստ էության, պատերազմը բեկում է մարդկանց հոգիները, մինչև կյանքի վերջ գրկում հանգստությունից և ուրախությունից՝ դառնալով մարդու մեկուսացման ու ինքնապարփակման պատճառ: Հետևաբար, սովը, զրկանքը, բռնությունը, հոգեկան դատարկությունը դարձան մարդկանց մշտական ուղեկիցները քաղաքացիական պատերազմի ու հետպատերազմյան Բասկոնիայում: Պատերազմից հետո սկսվեց վերլուծությունների ու վերագնահատության շրջանը, որի ընթացքում իսպանացի մտավորականը իր խնդիրների օգնությամբ անդրադարձավ նաև համամարդկային հիմնախնդիրներին: «Եվ ինչպես միշտ պատահում է, ամենակենսական ազգային խնդիրների լուծման փնտրտուքն արվեստում ճանապարհ է բացում դեպի համամարդկայինը: Հենց այն պատճառով, որ իսպանացի գրողներն ապրում ու խորհում էին ազգային կյանքի արմատական խնդիրների մասին, նրանք հասնում էին համապարփակ, համամարդկային նշանակություն ձեռք բերող գեղարվեստական լուծումների»⁴: Այսպես, 70-ական թվականներից իսպանական հասարակության մեջ սկսեց շրջանառվել ցեղասպանության թեման, որովհետև քաղաքացիական պատերազմի ու գեներալ Ֆրանկոյի բռնապետության ընթացքում կատարված դաժանությունն ու սպանություններն սկսեցին որակվել ցեղասպանություն⁵, իսկ այս տեսակետն իր կողմնակիցներն ունի նաև այսօր և հիմնավորվում է նրանով, որ «պատերազմը նույն ազգի տարբեր մասերի միջև նույնպես ենթադրում է ցեղասպանություն այն չափով, որով չի սահմանափակվում միայն մյուս կողմի ջախջախումով, այլև ենթադրում է վերջինիս ոչնչացում, քայքայում, թուլացում, ստորացում»⁶: Ահա այս համապատկերում իսպանական գրականության մեջ նախորդ դարի ութսունականներից սկիզբ առավ հայոց ցեղասպանության թեման, որն արձարձման լայն հուն մտավ 21-րդ դարի սկզբից:

Հայոց ցեղասպանությունը ոչ միայն հայ ժողովրդի, այլև ամբողջ մարդկության մեծագույն ցավն ու ողբերգությունն է: «Ցեղասպանությունը համընդհանուր ողբերգություն է ինչպես մարդու, այնպես էլ հումանիզմի առումով, և սա երկրի վրա ապրող մեզ բոլորիս դարձնում է պատասխանատու»⁷, - գրում է Կապուշինսկին «Իշխանության պաթոլոգիաները» («Patologias de poder») վերտառությամբ հոդվածում:

Չնայած հարյուրամյա հեռավորությանը՝ հայոց ցեղասպանության հիմնախնդիրը չի կորցրել իր արդիականությունը՝ փորձելով հասնել առհասարակ

⁴ Тертерян И. Испытание историей: Очерки испанской литературы XX века, М., 1973, стр. 7.

⁵ Uju մասին տե՛ս [Julius Ruiz](http://www.revistadelibros.com/articulos/las-metanarraciones-del-extermio), *Las metanarraciones del exterminio*, Revista de libros, Agosto 2014, <http://www.revistadelibros.com/articulos/las-metanarraciones-del-extermio>:

⁶ Joan Frigolé Reixach, *Cultura y genocidio*, Barcelona, 2003, p. 13.

⁷ Kapuscinski R. *El país*, 10 de diciembre de 2000, p.15.

ցանկացած ամեն մի եղեռնագործության դատապարտմանն ու կանխմանը: Կուտակվել է հսկայածավալ բազմաժանր գրականություն, այսօր էլ գեղարվեստի լեզվով շարունակվում է ցեղասպանությանը նվիրված գրքերի լույսընծայումը: Առհասարակ ժամանակակից գրականությանն ու արվեստին հետաքրքրում են 21-րդ դարի մարդու դեմ ծառայած հարցերը, հետևաբար սրանով պետք է բացատրել ցեղասպանության՝ համաշխարհային գրականության առավել արդիական թեմաների շարքին պատկանելը, ժամանակակից աշխարհի համամարդկային հիմնախնդիրների մեջ խուժելը:

Ի տարբերություն մյուս երկրների, որոնք ցեղասպանությունից անմիջապես հետո դարձել են ապաստան տվողներ, կամ որտեղ գերակշռում է հայ համայնքը, ցեղասպանությունը միշտ շրջանառվող թեմա է, իսկ Իսպանիան այս իմաստով շատ ավելի ուշ արձագանքեց հայոց մեծ ողբերգությանը: Չնայած սրան՝ իսպանացի ընթերցողը ծանոթ էր թուրքական նկարագրին, որն իր կերպավորումն ստացել էր սադանդավոր գրող Խուան Գոյտիսոլոյի «Օսմանյան Ստամբուլ» գործում, որում իսպանացի գրողը Ստամբուլ կատարած իր ճամփորդական մտորումներում վերականգնում է թուրք էթնոսի մասին Արևմուտքում տարածում գտած կարծիքը. «Օսմանյան կայսրության շքեղության շրջանում Արևմուտքում թուրքի դոմինանտ պատկերը ներկայանում է որպես բարբարոս, անգութ, դաժան ու արյունարբու՝ հանձնված մարմնական հաճույքներին ու սողումի գարշելի փչացածությանը»⁸: Իսպանիայում հայոց ցեղասպանության մասին սկսեցին խոսել միայն անցյալ դարի 80-ականներին, երբ հայ երիտասարդների մի խումբ ահաբեկչությամբ փորձեց աշխարհի ուշադրությունը հրավիրել կատարվածին և լսելի դարձնել վերապրողների ձայնը: Այս ճանապարհով Իսպանիան առաջին անգամ լսեց ցեղասպանության մասին, իսկ իսպանացի նշանավոր լրագրող Խոսե Անտոնիո Գուտիարանը առաջինն էր, ով գեղարվեստի լեզվով պատմեց այն: Այսպես, 1982թ. «Ռումբը» («La Bomba») վեպով իսպանական իրականության մեջ շրջանառության մեջ դրվեց հայոց ցեղասպանության թեման: Գուտիարանը վեպը կառուցում է «ինքնանդրադարձությամբ» (գեղարվեստական պատկերի և իրական պատումի բացարձակ նույնություն), ասես խոստովանություն, որում սեփական կյանքի պատմությունը դառնում է ոչ միայն ցեղասպանության առաջ բերած հետևանքների ու դրանց ողբերգական ազդեցության պատկերման հնարավորություն, այլև առհասարակ բռնության, ահաբեկչության, մարդատյացության ցավոտ խնդիրների անդրադարձ: Ռումբը մարդու մեջ կատարվող պայթյունի խորհրդանիշն է, երբ մարդը հանկարծ նկատում կամ պարզապես հայտնագործում է ուրիշի՝ իր կողքին կանգնած անհատի ներքինը: Ռումբը կոչված էր պայթեցնել մարդկային անտարբերությունը հայոց ցավի նկատմամբ, հասնել դրա ճանաչմանն ու ուրիշի ցավը սեփականը համարելու գիտակցությանը:

«Ռումբը» հակաահաբեկչական ու հակաբռնության մասին վեպ է, մարդու հանդեպ հավատն ու սերը ժխտում են առհասարակ բռնությունը: Գիրքը պատ-

⁸ Goytisolo J. *Estambul otomano, Barcelona, Peninsula, 2003, p. 76.*

մում է ատելությունից ազատվելու ու ներման հասնելու պատմությունը, ինչը դառնում է արդիական բոլոր ժամանակների համար: Հետաքրքիր օրինաչափություն կարելի է տեսնել ցեղասպանության արձարձման, հարցադրումների առաջադրման ու տվյալ երկրի գրականության միջև: Մեր կարծիքով, տարածքային գործոնն այս հարցում էական է և ուղիղ համեմատական է եղեռնագրության ենթաթեմային: Այսպես, թուրքական և արաբական գրականության մեջ գրական հերոսը գլխավորապես մուսուլմանացված հայ կինն է, ով կյանքի վերջում (բնորոշ է թուրքական գրականությանը) բացահայտում է իր արմատները կամ թոռների միջոցով է պատմում իր պատմությունը⁹, կամ արաբական արձակում ընթերցողը ակնաստես է հերոսի (այս դեպքում ևս մեծամասնություն են կազմում մուսուլմանացված հայ կանանց կերպարները) ներքին հոգեբանական ալեկոծումներին¹⁰: Սա պետք է բացատրել նրանով, որ ցեղասպանության ժամանակ վերը նշված երկրներում առկա է ցեղասպանության հետևանքներից մեկը՝ գողացված կյանքերի ու սրանից բխող ինքնության վերագտնման ու սեփական հիշողությունների հետ հաշտեցման երևույթը: Իսկ արդեն փրկվածների դեպքում, ովքեր հանգրվանել են տարբեր երկրներում ու ձևավորել հայկական սփյուռքը՝ փորձելով վերահաստատել ազգային գոյությունը, բնորոշ է հայրենաբաղձության, կարոտի թեմաները: Իսպանական գրականության մեջ ցեղասպանության արձարձումը ժամանակագրորեն սկիզբ դրվեց հայկական ահաբեկչության գործունեությամբ՝ որպես ցեղասպանության հետևանք, ինչը իսպանացի ժողովրդին հուզող թեմաներից էր՝ կապված բասկ «Էտոս» ահաբեկչական խմբավորման գործունեության հետ: «Ռումբը» գրքով հեղինակը ոչ միայն անդրադառնում է հայոց ցեղասպանությանը, առհասարակ մարդու թեմային, այլ նաև, գուցե ոչ անմիջականորեն, հատկապես ութսունականներից Իսպանիայում թափ առած և ընդհանրապես ահաբեկչության թեմային, որը ներկայացվում է որպես քսաներորդ դարի չարիքներից մեկը:

1999թ. կատալոնացի դասական գրող Մարիա Անխելա Անգլադան անհատի բարոյական պարտավորվածության գիտակցումով հանդես եկավ «Արամի հուշատետրը» վեպով, որը գրողի հարգանքի տուրքն էր ցեղասպանության զոհերից մեկի՝ Դանիել Վարուժանի հիշատակին, ով վեպում խորհրդանշում է հայ ժողովրդի սպանված հատվածի հավաքական կերպարը: Գրողը մշակույթի լեզվով քողազերծում է Մեծ եղեռնի հակամարդկային ու հակամշակութային բնույթը, ցեղասպանությունը դիտարկում մշակութային հարթության մեջ՝ զուգահեռելով բանաստեղծին ընդդեմ մարդատյացների, իսկ պոեզիան՝ ընդդեմ բարբարոսության: Մշակույթը ատելության դեմ լավագույն դեղամիջոցն է, արդարության, ճշմարտության հետ առերեսվելու և ատելությունից ձերբազատվելու կոմանդ: Անգլադան ավելի է խորացնում հիշողության դերը՝ հաստատելով առհասարակ

⁹ Տե՛ս *Մելքոնյան Ռ.*, *Հայոց ցեղասպանության թեման արդի թուրքական գրականության մեջ*, ՎՄՎ-Պրինտ, Եր., 2010, էջ 127:

¹⁰ *Այս մասին տե՛ս Մարգիս Գիրակոսեան*, *Մեծ եղեռնը արաբական արձակին մեջ*, Գրականագիտական հանդես Բ(Յ), Եր., 2005, էջ 118-121:

մշակույթի ու մասնավորապես գրականության միջոցով հիշողությունը փոխանցելու, արդարության ու ճշմարտության հասնելու հնարավորությունը:

Արդեն 21-րդ դարում ավելի հզորացավ ցեղասպանությունը դատապարտող շարժումն Իսպանիայում, և իրար հետևից լույս տեսան ցեղասպանությանը նվիրված և այն դատապարտող գրքեր: Կատալոնացի ճարտարապետ ու գրող Գոնսալո Էռնանդես Գուարչը իսպանախոս հանրությանը ներկայացավ հայոց ցեղասպանությանը նվիրված եռագրությամբ՝ «Հայկական տոհմածառ» (2002թ.), «Հայոց կտակ» (2008թ.) և 2009թ. լույս ընծայված «Մայիտակ լեռը» (վեպը նախապես վերնագրված է եղել «Արևելքի մարդը») վեպերով, որոնցում տարածությունն ու ժամանակը պատմական են ու սոցիալական. այն բաց է պատմական ժամանակի և Օսմանյան կայսրության 19-րդ դարի վերջի և 20-րդ դարասկզբի տարածության մեջ՝ պատկերելով տարբեր խավերի ներկայացուցիչներից մինչև քաղաքական գործիչների կերպարներ, պետական ամբողջ համակարգը՝ վերևից ներքև կառուցված կեղծիքի, անօրինականության, շահամոլության վրա, պատկերում Թուրքիայի գահի համար մղվող պայքարն ու բացահայտում թուրքերի՝ մարդ սպանելու հակումը գենետիկ մակարդակում: Սուլթանից մինչև հասարակ զինվորը, թվում է, վարակված են այդ արատներով, և սա հանգեցնում է հասարակության մերկացման, ինչը երևան է հանում Օսմանյան կայսրության ամբողջ արատավորությունը: Գրողը սպանությունը, դաժանությունը, բռնությունը նախ և առաջ բնորոշում է որպես 20-րդ դարի մարդկային ճգնաժամի բնութագրիչներ, որպես «հումանիզմի ճգնաժամ»¹¹, որի համատեքստում նա քննում է ցեղասպանության առաջ բերած հարցադրումները: Այսպես, գրողը պատկերում է ցեղասպանության ազդեցությունը մարդկանց հոգևոր աշխարհի ու ճակատագրի վրա, ինչը ամենածանր ձևով արտահայտվել է ցեղասպանությունը վերապրածների դեպքում: Գրողը ներկայացնում է բռնության ենթարկված կանանց ու որպես բռնության արդյունք ծնված երեխաների թեման, բացահայտում է մուսուլմանացված հայ մանուկների երկփեղկված էության հոգեբանական բարդությունները: Անհրաժեշտ է նկատել, որ վերը նշված թեմաների արժարժումը, որը շրջանցվել է հայ գրականության մեջ, իսպանացի գրողի կողմից համարձակ քայլ է, նրա կերպարները՝ հոգեբանական ճշմարիտ ապրումներից թելադրվող վարքագծի առումով հաջողված են:

Գոնսալո Գուարչի ստեղծագործությունների դեպքում գեղարվեստական չափանիշը թերևս զիջում է պատմաճանաչողական արժեքին, սակայն եթե այն գրվում է օտարի կողմից, և մարդասիրության ևս մեկ կոչ է համաշխարհային ընթերցողին, մեկ անգամ ևս մարդկային ողբերգության ժխտում, ապա պետք է կարևորել այն պատմաճանաչողական արժեքը, որը չափազանց կարևոր է ոչ հայ ընթերցողի դեպքում:

Առաջին գրքից քսանհինգ տարի անց Հայաստան կատարած իր այցով Խոսե Անտոնիո Գուտիարանը անդրադառնում է հայկական թեմային ու լույսընծայում «Հայեր. մոռացված ցեղասպանություն» (2008թ.) վեպը, որի շրջանակներում հայ

¹¹ *Guarch H. G. La montana blanca, Barcelona, 2009, p. 439.*

ժողովրդի ազգային ճակատագրի պատմահոգեբանական խորացումներով, տարբեր հանդիպումներում լսած պատմություններով հյուսում է Հայաստանի մասին իր վեպ-ուղեգրությունը: Գրողը փորձում է խոր ճանաչողությամբ պատմել հայրենիքում ու հայրենիքից դուրս ապրող հայ մարդու, նրա հաղթահարած դժվարությունների, իսկ ցեղասպանությունը վերապրածների դեպքում՝ հաղթահարած տառապանքների մասին: Այս ընթացքում հեղինակային զգացողություններն ու տպավորությունները միախառնվում են պատմական դեպքերին ու անձանց մասին պատմություններին, ճանապարհորդության ուղեկիցների՝ ցեղասպանությունը վերապրած իրենց գերդաստանների պատմություններին, ականատեսների կամ ժառանգների վկայություն-հիշողություններին, որի արդյունքում ստանում ինքնակենսագրական հենքով պատմագիտական, մշակութային խորհրդածություններով հագեցած ուղեգրություն:

Կովկասյան ճանապարհորդության տպավորություններն իրենց ուրվագիծը ստացան կատալոնացի լուսանկարիչ և գրող Մարկ Մորտեի կողմից 2007թ. լույս տեսած «Կովկասը լեզենդների ու կալաշնիկովի արանքում» գրքում՝ նվիրված կովկասյան երեք ժողովուրդների պատմությանը: Մարկ Մորտեն ցեղասպանությանն անդրադարձել է ակնարկի ձևով՝ «Հայկական աղետ» («La catastrophe Armenia») գլխում (հիշենք, որ ցեղասպանությունը «Աղետ» որակել է Երվանդ Օտյանը «Անիծյալ տարիներ» արժեքավոր գործում) նշելով, որ «հայոց ցեղասպանության պատմությունը մինչև այսօր՝ համարյա մեկ դար անց, կնճռոտ թեմա է»: 2008թ. Մորտեն հրատարակեց գեղարվեստական վեպ՝ «Արարատի զավակները», որը կերտել է ռեալիզմի ու քնարականության ներհյուսմամբ և կառուցել է դասական վեպ, ընդ որում, և՛ սյուժեն, և՛ կերպարներն ունեն ոչ ուղղագիծ զարգացում, դրանք բարդ, հոգեբանական կերպարներ են, որ օգնում են գրողին կերպավորելու ցեղասպանությունը վերապրածներին, մի ամբողջ սերնդի, ում մանկությունը համընկավ ցեղասպանության ժամանակաշրջանին և իր վրա կրեց, այսպես կոչված, «կորուսյալ սերնդի» բոլոր տառապանքները: Գրողը կերտում է դրական թուրքի կերպար (Մեհմետ), որ վեպում բացահայտում է մարդու անձնական դրաման, երբ անհատը բախվում է կյանքի հրեշավորությանն ու ողբերգականությանը, «կյանքի շավիղը» փոխելու անհնարինությունը պատճառ է դառնում հերոսի պարտության, իսկ հերոսի կործանումը արտացոլում է մարդկային արժեքների ու կեցության հիմքերի կազմալուծումը, բարոյական ու մարդասիրական համակարգերի դեֆորմացիան:

Այսպիսով, և՛ Մորտեն, և՛ մյուս հեղինակները պատերազմի անհեթեթությունն ու ցեղասպանությունը տեսնում են որպես համաշխարհային չարիքի խորհրդանիշ, մարդկային ճակատագրի ողբերգականությունը, մարդու անօգնականությունն ու մենակությունը դիտարկում ոչ միայն ցեղասպանություն, բռնություններ ու պատերազմներ ծնող պատճառներ, այլև սրանցից սկիզբ առնող ողբերգությունը դառնում է կյանքի կոնցեպցիա, անխուսափելի պարտություն:

Գուարչի վեպերում առաջնայինը փաստական հենքով ու գեղարվեստական լուծումներով պատումն է, Գուռիարանը ներկայացնում է ցեղասպանությունը

վերապրածների գավակների հոգեբանական բարդություններն ու լռությունից սկիզբ առնող ու շարունակվող ցեղասպանությունը: Մարկ Մորտենն ու Մարիա Անգլադան ստեղծում են ցեղասպանությունը վերապրած երեխաների հիշողություններով ու հոգեբանական խորացումներով, քնարականությամբ առանձնացող գեղարվեստական վեպեր, որոնցում իսպանալեզու ընթերցողի համար բացահայտվում է Օսմանյան կայսրության ու հայոց ցեղասպանության պատմությունն իր մանրամասներով: Իսպանական գրականության մեջ ցեղասպանությունը ներկայացված է համիդյան ջարդերից մինչև 1915թ. և ապա հետեղեռնյան շրջանը՝ վերապրածների ու ցեղասպանության զոհերի ժառանգների հոգեբանական տրավմաները, անտարբերությունից ծնվող ցավն ու շարունակվող ցեղասպանությունը (քանի դեռ ցեղասպանությունը չի ճանաչվել ու դատապարտվել, այն շարունակվում է): Առհասարակ, իսպանական գրականության մեջ հայկական ցեղասպանության անդրադարձի տեսանկյունից նկատվում է հետևյալ միտումը. իսպանացի գրողներն ուշադրություն դարձնում են հատկապես ցեղասպանության առաջ բերած հոգեբանական հետևանքներին և զոհ-դահիճ փոխհարաբերություններին: 20-րդ դարում աշխարհի, կյանքի հոգևոր դատարկությունից սկիզբ առնող մարդու մեության թեման դրսևորվում է ցեղասպանության վերապրածների մեջ, և ցեղասպանության տրավմաները դառնում են կերպարների հոգևոր ճգնաժամի պատճառ, այդ հերոսները մենություն զգում են երկու մակարդակում՝ հոգևոր (սարսափելի ու անջնջելի հիշողություններ) և ֆիզիկական (ընտանիքի, գերդաստանի կորուստ): Եղեռնից փրկվածները հիշեցնում են Դոստոևսկու հերոսներին, որոնք բացահայտում են հոգեբանական պլանում մարդու քայքայումը¹²:

Գրեթե չկան ցեղասպանության անմիջական պատկերումներ, կա երկրորդ, երրորդ սերնդի հայ մարդու պատմությունը՝ հարստացած 1915թ.-ի ազդեցություններով:

Իսպանական գրականության մեջ եղեռնագրության մաս կազմող գրքերը (չորս հեղինակի թվով ութ գեղարվեստական գործեր) գրված են միայն արձակ՝ վեպի ժանրատեսակով: Մա պետք է բացատրել նրանով, որ վեպը լավագույնս կարողանում է հասնել կյանքի բազմաֆոն պատկերմանը, բացի այդ, «վեպը միակ փոփոխվող ժանրն է, այդ պատճառով այն ավելի խորը, էականորեն, զգայուն ձևով և արագ արտացոլում է նույն իրականության վերափոխումը»¹³: Ցեղասպանության թեման ինքնակենսագրական արձակի բոլոր ենթատեսակներով (օրագիր, ուղեգրություն, հուշագրություն և ինքնակենսագրական վեպ), պատմագեղարվեստական ժանրերով (որոնք պատմական, ազգային հարցադրումների արծարծման լավագույն հնարավորություններն են ընձեռում) արտահայտված է իսպանական գրականության մեջ: Կոնկրետ ժանրային պատկանելության որոշման հարցը դժվար է (ավելի շուտ մի քանի ժանրատեսակների սինթեզ է), ինչը բնորոշ է առ-

¹² Տե՛ս *Էդոյան Հ.*, *Շարժում դեպի հավասարակշռություն, Մարգիտ Խաչենց, Եր., 2009, էջ 172:*

¹³ *Бахтин М.* Эпос и роман, Санкт-Петербург, Издательство «Азбука», 2000, стр. 198.

հասարակ մերօրյա գրականությանը, երբ ջնջվել են ժանրային հստակ սահմանները, և այսօրվա գրականագետը շարունակում է գլուխ կոտրել ժանրապատկանելության հստակ ձևակերպումների առումով: Ժանրատեսակի առումով այս գրքերը պետք է դասակարգել որպես վեպ-օրագրություն, վեպ-ուղեգրություն, վեպ-ժամանակագրություն:

Բսպանացի հեղինակները խոսում են կրկնակի ցեղասպանության մասին՝ ֆիզիկական և մոռացության: Եթե Գուռիարանի մոտ ցեղասպանության մոռացությունն առաջին պլանում է, և այն արտահայտվում է գրքի վերնագրից սկսած, ապա մյուսների գործերում մոռացումը ևս դատապարտելի է ու առկա գեղարվեստական ստեղծագործության ենթատեքստում, կամ հենց ստեղծագործության մտահղացման պատճառն է: Ընդ որում, իսպանական գրականության մեջ կրկնակի ցեղասպանությունը ներկայացվում է նաև պատմական հայեցակարգում, բացի 1915թ.-ից ցեղասպանությունն որակել նաև 1894-96թթ. համիդյան կոտորածները:

Այսպիսով, իսպանացի գրողները ցեղասպանությունը քննում են 20-րդ դարին բնորոշ գոյաբանական՝ աշխարհի ու մարդու ամբողջականության քայքայման, մարդու գոյության կեցության նրոնումների հայեցակերպով, որտեղ ցեղասպանությունը դիտարկվում է վերը թվարկված երևույթների դրդապատճառ, ընդ որում որպես համամարդկային հիմնախնդիր:

ТЕМА АРМЯНСКОГО ГЕНОЦИДА В ИСПАНСКОЙ ПРОЗЕ

___ Резюме ___

___ С. Карапетян ___

В статье анализируются восемь романов испанских писателей, посвященных теме армянского Геноцида, в которых для испаноязычного читателя раскрывается история Османской Империи и армянского Геноцида, эпоха и атмосфера, которые родили Геноцид. Тема раскрывается разными испанскими прозаиками. В данной статье представлена разработка темы, использование художественных принципов и критериев, аспекты рассмотрения Геноцида, характеристика армянского и турецкого народов, мотивы Геноцида, круг выдвинутых вопросов

Писатели исследуют тему одиночества человека, которое исходит из жизненной пустоты, в контексте первого Геноцида 20-го века. Целевая задача писателей: представить историческую правду, а некоторые из них постарались изобразить Геноцид в рамках отношений человека и войны. Главная тема романов - отношение жертвы и палача. Это история сохранения человеческого в страданиях и труднейших ситуациях. Проблематика романов-человек и его проблема, когда она увеличивается при ослабленных жизненных ориентациях.

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Վարապետյան Միրանուշ Անդրանիկի- ԳՊՄԻ հայ գրականության և

ԵՊՀ արտասահմանյան գրականության ամբիոններ, Email: siranushk@inbox.ru